Roll No. .... Total No. of Pages : 6

Total No. of Questions : 23

प्रथमा तृतीय वर्ष (8वीं) वार्षिक परीक्षा 2025-26

विषय कोड : 0805

ज्योतिषम् एवं वैदिक गणित

(मुहूर्तचिन्तामणिः)

समय : 3 घण्टे **पूर्णांक : 80**

निर्देशाः –
- सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषायाम् समाधेयाः।
- प्रश्नानां समक्षम् अङ्का प्रदत्ताः सन्ति।
- प्रश्नक्रमाङ्कः 01 तः 05 प्रश्नपर्यन्तं प्रदत्तेषु उपप्रश्नेषु प्रत्येकस्य उपप्रश्नस्य कृते 01 अङ्कः निर्धारितः अस्ति।
- प्रश्नक्रमाङ्कः 06 तः 12 पर्यन्तं प्रदत्तेषु अतिलघूत्तरीयप्रश्नेषु प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते (02) अङ्कद्वयं निर्धारितमस्ति। अतिलघूत्तरीय प्रत्येकस्य प्रश्नस्य उत्तरं प्रायः विंशतिशब्देषु दातव्यं भवति।
- प्रश्नक्रमाङ्कः 13 तः 17 प्रश्नपर्यन्तं प्रदत्तेषु लघूत्तरीयप्रश्नेषु प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते (03) अङ्कत्रयं निर्धारितमस्ति। लघूत्तरीय प्रत्येकस्य प्रश्नस्य उत्तरं प्रायः चत्वारिंशत शब्देषु दातव्यं भवति।
- प्रश्नक्रमाङ्कः 18 तः 21 प्रश्नपर्यन्तं प्रदत्तेषु दीर्घोत्तरीयप्रश्नेषु प्रत्येकस्य प्रश्नस्य (04) चत्वारः अङ्काः निर्धारिताः सन्ति। दीर्घोत्तरीय प्रत्येकस्य प्रश्नस्य उत्तरं प्रायः अशीतिशब्देषु दातव्यं भवति।
- प्रश्नक्रमाङ्कः 22 तः 23 प्रश्नपर्यन्तं प्रदत्तेषु विश्लेषणात्मकप्रश्नेषु प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते (05) अङ्काः निर्धारिताः सन्ति। विश्लेषणात्मक प्रत्येकस्य प्रश्नस्य उत्तरं प्रायः विंशत्यधिकैकशतम् शब्देषु दातव्यं भवति।
- लघूत्तरीय-दीर्घोत्तरीय-विश्लेषणात्मकप्रश्नेषु विकल्परूपेण (अथवा रूपेण) प्रश्नाः प्रदत्ताः सन्ति। द्वयोः विकल्पयोः एक एव प्रश्नः समाधेयः।

(वस्तुनिष्ठप्रश्ना:)

1. उचितं विकल्पं चित्वा उत्तरं ददत : 5×1=5

(क) 'द्वितीया' इति तिथेः स्वामिः अस्ति :

(अ) वह्निः (ब) ब्रह्मा

(स) गौरी (द) गणेशः।

(ख) द्वितीया—सप्तमी—द्वादशी तिथीनां संज्ञा अस्ति :

(अ) नन्दा (ब) भद्रा

(स) जया (द) रिक्ता

(ग) भाद्रपदमासे के शून्यतिथी भवतः ?

(अ) प्रतिपदा-द्वितीया (ब) तृतीया-द्वितीया

(स) अष्टमी-नवमी (द) एकादशी-द्वादशी

(घ) रविवासरे यदि द्वादशीतिथिः भवति चेत् कः योगः भवति ?

(अ) यमघण्टयोगः (ब) हुतासनयोगः

(स) विषयोगः (द) दग्धयोगः

(ङ) मृगशिरानक्षत्रस्य स्वामी कः अस्ति ?

(अ) अग्निः (ब) ब्रह्मा

(स) चन्द्रमा (द) शिवः।

2. अधोलिखितानि रिक्तस्थानानि कोष्ठकात् उचितं विकल्पं चित्वा पूरयत : 5×1=5

(क) मृगान्त्याचित्रामित्रर्क्षं .... मैत्रं भृगुस्तथा। (क्रूरं/मृदु)

(ख) मूल-आश्लेषा मिश्रसंज्ञकानि उग्रसंज्ञकानि च नक्षत्राणि .... भवन्ति। (ऊर्ध्वमुखानि/अधोमुखानि)

(ग) पौष्णाम्बुपाश्विनीवातश्रवश्चित्राः .... शुभाः। (क्रये/विक्रये)

(घ) .... वसुपुष्यधातृजलभद्वीशार्य्यमान्ताभिधम्। (मन्दाक्षं/अन्धाक्षं)

(ङ) उग्रसंज्ञकनक्षत्रेषु रविवासरे सूर्यसंक्रान्तिः भवति चेत् .... संक्रान्तिः भवति। (घोरा/ध्वांक्षी)

3. समुचितं युग्ममेलनं कुरुत : 5×1=5

(क) लघुसंज्ञकनक्षत्रेषु सोमवासरे च संक्रान्तिः भवति — (अ) समसंज्ञकानि भवन्ति

(ख) धनु-मीन-कन्या-मीनराशिषु सूर्यसंक्रान्तिः भवति — (आ) सुप्ता

(ग) मृदुसंज्ञक-क्षिप्रसंज्ञक-धनिष्ठा, श्रवण, कृत्तिका, मघा, मूल पूर्वात्रयाणि च नक्षत्राणि — (इ) विद्धः (अशुभः)

(घ) तैतिल-नाग-चतुष्पदकरणेषु संक्रान्तौ रवेः अवस्था भवति — (ई) षडशीतिमुखनामक

(ङ) गोचरे जन्मराशितः षष्ठे शुभः द्वादशभावे च स्थितः सूर्यः भवति — (उ) ध्वांक्षी नामक

4. सत्यकथनानां समक्षं 'सत्यम्' असत्यकथनानां समक्षं च 'असत्यम्' इति लिखत। कथनम्

5×1=5

कथनम्	सत्यम्/असत्यम्
(क) जन्मनक्षत्रे यदि सूर्यग्रहणमथवा चन्द्रग्रहणं भवति चेत् मरणमथवा मरणतुल्यकष्टं भवति।	....
(ख) चन्द्रमा यदि पापग्रहाणां मध्ये अथवा पापग्रहयुते अथवा पापग्रहात् सप्तमस्थाने भवति चेद् अशुभफलप्रदो भवति।	....

1\. (ग) सूर्यग्रहस्य दोषनिवारणार्थं मध्ये माणिक्यरत्नधारणं करणीयम्। ....

(घ) चन्द्रमसः प्रवासादि एकादशावस्थाः भवन्ति। ....

(ङ) जन्मकालात् एकादशे द्वादशे वा दिवसे मृदु-ध्रुव-क्षिप्र-संज्ञकनक्षत्रेषु शुभदिवसतिथिषु जातकर्मसंस्कारः नामकरणसंस्कारश्च करणीयम्। ....

5\. निम्नलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि एकवाक्येन लिखत : 5×1=5

(क) बालो यदि षष्ठे मासे सदशनो (दन्तयुक्तो) भवति चेत् तस्य किं फलम् ?

(ख) बालिकायाः अन्नप्राशनसंस्कारः कस्मिन् मासे शुभयोगेषु करणीयः ?

(ग) बालकस्य कस्मिन् वर्षे मुण्डनसंस्कारः करणेन शुभो भवेत् ?

(घ) जातकस्य अक्षरारम्भसंस्कारः कस्मिनवर्षे करणेन शुभफलप्रदो भवेत् ?

(ङ) जातकस्य कस्मिन् वर्षे केशान्तसंस्कारः करणीयः ?

(अतिलघूत्तरीयप्रश्नाः)

6\. क्रमानुसारं तिथिस्वामीनां वर्णनं कुरुत। 2

7\. मर्त्यलोके भद्रावासः कदा भवति ? 2

8\. चरसंज्ञकानि कानि नक्षत्राणि भवन्ति ? 2

9\. बीजगेहशान्त्यारामादि कर्माणि केषु नक्षत्रेषु करणेन सिद्धानि भवन्ति ? 2

2\. 10. बृहत्संज्ञकनक्षत्रेषु सूर्यसंक्रान्तिः भवति चेत् मुहूर्तकालं कति भवति ? 2

11\. नवताराणां नामानि लिखत। 2

12\. गर्भकालीन दशमासानां स्वामिनः के ? तेषां नामानि लिखत। 2

(लघूत्तरीयप्रश्नाः)

13\. आनन्दादि अष्टाविंशतियोगानां नामानि लिखत। 3

अथवा

दोषनाशक–रवियोगः कदा भवति इति स्पष्टयत ?

14. नक्षत्रसहितं नक्षत्रस्वामीनां वर्णनं कुरुत। 3

अथवा

बीजवपनमुहूर्त–वर्णनसहितं राहुवसात् बीजोप्ते: शुभाऽशुभत्वस्य वर्णनं कुरुत।

15. कानि समसंज्ञक–बृहत्संज्ञक–जघन्यसंज्ञकनक्षत्राणि इति लिखत ? 3

अथवा

घोरा-ध्वांक्षी-महोदरी-मन्दाकिनी-मन्दा-मिश्रा-राक्षसी च संस्क्रान्तीनां फल सहितं विवेचनं कुरुत।

16. चन्द्रमस: अवस्थानां साधनपूर्वकं तासां नामानि लिखत। 3

अथवा

ग्रहदोषनिवारणार्थं औषधिस्नानस्य दानस्य च वर्णनं कुरुत।

17. रजस्वलानन्तरं स्नानमुहूर्तं वर्णयत्। 3

अथवा

गर्भाधानमुहूर्तस्य वर्णनं कुरुत।

(दीर्घोत्तरीयप्रश्ना:)

18. रव्यादिवारेषु नक्षत्रयोगवशात् सर्वार्थसिद्धियोगस्य विवेचनं कुरुत। 4

अथवा

सूर्यादिवारेषु दुष्टमुहूर्तानां (कलांशानां) वर्णनं कुरुत।

19. औषधिनिर्माणस्य भक्षणस्य च मुहूर्तं वर्णयत। 4

अथवा

अग्निवासज्ञानं कथं करणीयं ? फलसहितं विवेचनं कुरुत।

P.T.O.

20. ऊर्ध्वमुख—अधोमुख—तिर्यङ्मुखनक्षत्राणि कानि इति स्पष्टयत ?

अथवा

लघुसंज्ञक—मृदुसंज्ञक—चरसंज्ञक—नक्षत्राणां फलसहितं विवेचनं कुरुत।

21. विद्यारम्भमुहूर्तस्य वर्णनं विस्तारेण कुरुत। 4

अथवा

लग्नशुद्धिसहितं व्रतवन्धमुहूर्तस्य वर्णनं विस्तारेण कुरुत।

(विश्लेषणात्मकप्रश्नाः)

22. भद्रायाः परिचयपूर्वकं फलसहितं भद्रावासस्य वर्णनं कुरुत। 5

अथवा

चैत्रादिमासपरत्वेन शून्यनक्षत्राणां विवेचनं कुरुत।

23. सीमन्तसंस्कारमुहूर्तपूर्वकं विष्णुपूजा पुंसवनमुहुर्तस्य च वर्णनं कुरुत। 5

अथवा

लग्नशुद्धिः सहितं कर्णभेदसंस्कारस्य वर्णनं विशद्रूपेण कुरुत।